

Jaar 1233- Tijden van vrede en lakennijverheid

Afbeelding uit - Recueil de textes de Jérôme de Stridon et d'Angelome de Luxeuil –
Bibliothèque Numérique de Saint Bertin –
Manuscript 12de eeuw

Chronyke van Vlaenderen, vervattende, haere vindinge, naem, eerste apostelen ...

Toch even terug naar 1231 en de kroniek van Andreas Wydts die voor het jaar het volgende schreef: 'Onder de moningen van S. Dominicus, predikheren genoemd, was den vermaersten binnen Ryssel, en door d'heel Vlaenderen, sekeren Pater Segerus, den welken niet alleen in zijn stadt, maar ook door g'heel onse provincie heldere straelen van heyligheyt uytgaf, met de welke hy veele versteende herten doordrong.

Binnen Ipren predikende, sag hy onder eene trouw vrouwen, een edele dogter Margarita, de elke in onbeschaemde trotsheydt verre boven d'andere uytstak. Dog hy zijn vermaen geëyndigt hebbende, heeft haer met soo een behendigheyt de leelijkheid des weirelts pragt voor oogen gestelt, dat har hert en ziel door de

invloeyende cragt Godts, terstont eenen walg gevoelde van haer eygen selven, het gene haer baldadig, en misschien ontugtig leven dede verlaeten, en naemaels bewandelen de wegen van de Evangelische volmaektheden.

ANNO 1234 op den 18 van somermaend begonde binnen Yper te ontsteken eene schrikkelijke peste de welke gedeurd heeft ontrent de 8 maenden lang binnen welken tijd binnen Yper zijn gestorven bij de 9000 menschen. Ten tijde van deze peste is het gebeurt dat eenen beenhouwer woonende in de voorstad op de parochie van St. Michiel van die peste genesen was den welken in zijn huys hadde eene dienstmaerte die hij een maend of twee in zijn dienst hadde, eene uytnemende schoone en trots meesen op de welke hij sijne liefde liet vallen en vermits hij van over langen tijd met sijne huysvrouw quaelijk leefde, zoo heeft hij met consentement en wetenschap van sijne maerte op belofte van malkanderen te trouwen eenig fenijn bereyt en sijnde vrouwe daer mede vergeven en des s'nagts als den stadskarre waegen met eene belle daer aen rond reed om op te nemen alle die van de peste gestorven waeren, zoo heeft hij zijn dood wijf met de hulpe van sijne maerte op de karre gedraegen, zeggende dat sij van de peste gestorven was de welke met alle de andere die op dien dag van de peste gestorven waeren begraeven weird.

Het waren precies tijden van grote Godsliefde want in **1236** stichten Willem van Bethune, heer van Meulebeke en Loker, en zijn vrouw Elisabeth van Roesbrugge een abdij in Roesbrugge : **de Roesbrugge dames of O.L. Vrouw ter nieuwe plant.**

De zusters zullen daar verblijven tot in 1579 toen ze naar St. Omaars vluchten en waarna hun abdij wordt gesloopt.

Te Douay werden dan weer een tiental ketters vervolgd. Het was een dominicaan of predikheer die het onderzoek moest doen en die de zaak zo draaide dat de ketters niet alleen zondigden tegen de katholieke leer, maar tevens tegen de wereldlijke wetten. De gravinne Joanna kwam de executie bijwonen. De tien ketters werden levend verbrand.

Je zou voor minder 'godsvruchtig' worden.

In Poperinghe werd tot in 1237 de Sint Bertinuskerk, de enige parochie van Poperinghe, bediend door 2 priesters, een regulier pastoor en een seculier pastoor. Vanaf dit jaar wordt de reguliere pastoor of de pater, afgeschaft en vervangen door een kapelaan.

Cartulatum: Récueil des chartes du prieuré de Saint-Bertin, à Poperinghe ...

Pierre, évêque de la Morinie, règle le partage du produit des oblations dans l'église de Poperinghe.

63

libras Flandrenses dabunt ad opus presbiteri, quarum triginta in edificatione domus ad opus presbiterorum, qui pro tempore fuerint, et alie triginta in emendis redditibus collocabuntur, quos redditus presbiter integros recipiet in perpetuum. Centum etiam solidos reddituum, quas (sic) bone memorie Daniel de Poperinghem, miles, ad opus capellanie assignavit, cum presbitero pro virilibus portionibus in perpetuum percipient. Presbiter autem continue ad expensas suas tenebit capellanum sibi coadjutorem, qui onus parrochie cum ipso sustinebit, quorum uterque ad continuum tenebitur residentiam; et eum de consensu abbatis et conscientia eliget presbiter, et ministrabit eidem expensas secundum quod inter eos convenitur. Qui capellanus poterit amoveri quotiens abbati vel presbitero videbitur expedire, et uno amoto alius substituetur, secundum modum superius annotatum, salva in hiis omnibus auctoritate nostra. Preterea monachus sancti Bertini, qui de consuetudine in ecclesia de Poperinghem celebrabat, ad hoc ulterius non tenebitur; et tenebitur presbiter ad ea facienda, ad que tenebatur monachus in capella de Wastina; et census annuum triginta denariorum Flandrensiū et viginti solidorum in annis bissextilibus, in quo hactenus tenebantur nobis dicti abbas et conventus, solvet presbiter pro ipsis in perpetuum. Ducentas autem gharbas bladi et quadringentas avene, quas hactenus recepit annuatim presbiter in grangia prepositi de Poperinghem, percipiet in posterum more consueto, secundum quod omnia predicta nobis constant per litteras patentes memoratorum abbatis et conventus et confessionem presbiteri. Nos autem ordinationem predictam approbantes, eam ad petitionem partium quantum in nobis est confirmamus. In cujus rei testimonium presentem cartam sigilli nostri munimine duximus roborandam. Actum anno Dominice Incarnationis millesimo ducentesimo tricesimo septimo, mense septembri.

Original. Sceau enlevé.

De Poperingse gemeenschap kon blijkbaar naast een pastoor ook een kapelaan betalen om de erediensten te celebreren. De nieuwe keure en de verandering van de 'kerkfabriek' wijzen er alleszins op dat de stad heel actief en bedrijvig was.

En dat was niet alleen de stad Poperinghe, maar het hele Westland was bedrijvig.

Belangrijk voor Poperinghe was dat het waterverkeer verder uitgewerkt werd.

In 1183 was er al een kanaal Veurne – Diksmuide gegraven¹. In 1187 waren er kanalen te Poperinghe gekomen en in 1247 te Aardenburg. In 1251 bouwde men het kanaal van Gent naar Aardenburg en van Nieuwpoort naar Ieper. In 1290 zou daar het kanaal van Ieper naar Noordschote bijkomen.

In 'La Flandre: revue des monuments d'histoire et d'antiquités, Volume 7' – een compilatie van verschillende artikels, schrijft **Emile Vanden Bussche** in een artikel met als titel 'L'Yser' het volgende:

Men weet dat de kleine rivier die van Ieper tot fort de Knocke loopt, de naam Yperleet, draagt. Dit is de echte naam van deze rivier, maar op heel wat oude kaarten, onder andere deze van Pourbus, krijgt het stuk van de Yser tussen Knocke en Nieuwendamme ook deze naam en een andere zijrivier, die uit de streek van Brugge komt en in de Yser loopt aan het fort van Nieuwendamme, krijgt ook deze naam. Daar boven op wordt een klein water tussen Oostende en Plassendaele ook de Yperleet genoemd en ook in de grote atlas van Blauw, vinden we, tussen Loo en Dixmude, een vierde waterloop die eveneens zo heet.

Daaruit concludeert Vanden Bussche dat men vroeger, van Ieper naar Brugge voer, via Knocke, van Knocke naar Dixmude en naar Nieuwendamme, en van daar, door een stuk Yser, naar Plassendaele, tot Brugge en Oostende.

Het onderhoud van deze Yperleet was dus van groot belang, niet alleen voor Ieper, maar voor de gehele streek, en dus ook voor Poperinghe.

- 1 – Grensgebieden onder Frans of Duits gezag
- 2 – Gebied, bezet door de Franse koning als onderpand na 1302
- 3 – Indeling in kasselrijen

¹ La Flandre: revue des monuments d'histoire et d'antiquités, Volume 7

We willen nog het verhaal van Margarita – het Yperse meisje dat door Segerus bekeerd werd, afmaken. Zo lezen we in de kroniek verder in het jaar 1235:

Daer en tusschen heeft **Segerus**, predikheer groote vrugten gequeekt in den acker en wijngaert des heeren. Sijn deugtsaem leven, vervoegt met sijne heylige wijsheyt, maekte hem seer aengenaem by alle menschen. Het gene oorsaek was, dat hy met de selve vryheyt de edele en onedele berisptede in hun sondig leven, en onderrigtete in de weg der saligheyt. Een yder was geirne van hem geleert, want als sy sijn woorden met aendagt hoorden, scheen hun hert me soo veel schigten doorschooten te worden, als dat hy waerheden uytspak. Waer door hy de genegentheyt verwon van alle die hun welvaert der ziel ter herten hadden. Hy wierdt dikwils besogt van onse Graevinne, en hulp en raet gevraegt in swaere voorvallen, tot het welbestieren van haere heerschappyen en ondersaeten. Hy hadde de selve gemeynsaemheydt met de bisschop van Camerijk. En terwijl de Heyligen Man onvermoyelijk besig is met de saligheyt van een yder te bewerken, heeft hy de voorgenoemde bekeerde **Margarite van Ipren**, als een aengenaeme blomme vol guer van heylige deugden naer den hemel gesonden.

De Heilige blomme vol geur, heeft dus sedert haar bekering maar 4 jaar meer geleefd!

In **1236** stichten Willem van Bethune, heer van Meulebeke en Loker, en zijn vrouw Elisabeth van Roesbrugge een abdij in Roesbrugge : **de Roesbrugge dames of O.L. Vrouw ter nieuwe plant.**

De zusters zullen daar verblijven tot in 1579 toen ze naar naar St. Omaars vluchten en waarna hun abdij wordt gesloopt.

*Poperinghe krijgt in het jaar 1238 een nieuwe heer met **Simon III** – abt van 1238 tot 1246.*

Jacobus I werd in 1238 in eerste instantie opgevolgd voor **Bartholomus Wasselin**, maar omdat hij slechts één oog had, weigerde de bisschop van Therwaan om hem te benoemen en benoemde in zijn plaats, Simon, die hem door Jacques van Veurne aanbevolen was.

Simon assisteerde in het 13de concilie gehouden te Lyon op de 28ste juni 1245 onder het voorzitterschap van Paus Innocentius IV. Ter dezer gelegenheid verkreeg de abt ook de confirmatie van de

privileges van de abdij. Kort na zijn terugkeer, stierf hij, na acht vredevolle jaren.

*In de Chronycke van Vlaenderen schrijft men dat in het jaar 1239, **Walterus**, bisschop van Doornik, de regelementen van het melaatshuis van Ryssel, ‘alwaer de ontugt seer was ingebroken onder de sieksusters en siekbroeders’ aanpaste. De zieken werden opgedeeld – mannen en vrouwen apart – en tevens werden de vrouwen, door vrouwen en de mannen door mannen verzorgd.*

Bij deze regels voegde de gravin Joanna nog andere, waarvan ook voor Poperinghe, het volgende zou gelden:

Dat er jaarlijks twee geestelijke mannen sullen gesteld worden, de welke de zorg sullen dragen, van alle noodzakelijkheden ten dienste en onderhoud van het gasthuis. Deze twee mannen stelden dan nog eens een ‘meester van het gasthuis aan, ‘welken sy deugdelijk en bekwaem sullen verkennen’.

Den meester, de broeders en susters sullen sig onderworpen en voegen naer alsulk een manier van leven, als den bisschop hun sal voorschrijven. Daeghelijcx moet men sorgen, dat het H.Sacrificie der misse ovrde gedaen, en het woordt Godts tot troost de sieke verkondigt door de priesters, fote den meester. En de sieken sullen dagelijcx besogt worden, en soo met het woord Godts, als met de heylige sacramenten dikwils versterkt worden.

Godt gave dat dese wetten en regels in alle siekhuysen wierden onderhouden.

We kregen dus een ‘bestuur’ van het gasthuis en een directeur die gasthuismeester werd genoemd. Dit werd een bestuurswijze – die later mits enkele aanpassingen eeuwenlang zou blijven bestaan. Hoewel we voor Poperinghe niet weten wanneer er juist een ‘gasthuis’ gekomen is – we hebben geen documenten in deze richting, vinden we later in de 16de eeuw ook de ‘gasthuismeesters’ terug.

*Wat eveneens voor Poperinghe heel belangrijk was, was de afschaffing van **het ‘balsaert’** in 1240 door de nieuwe graaf **Thomas van Savoye** :*

*Om te thoonen dat hy in dese en in andere ondernemingen en veranderingen niet anders voor ogen en hadde als het welvaeren van sijn lant en borgers, heeft hy aen de **selve vrylaeten** met alle hunne onderworpenen afgestaen en quijschel gedaen van **sekere jaerlijksche schattinge**, de welke genoemd wierdt **het Balsaert**, het gene bestontin jaerlijksche penningen, d welke aen den rave meosten betaelt worden volgens het uytgaen ofte inkomen van geldspecien, ’t zij in coophandel ofte andersints. Hun opsicht van dese quytischeldinge, van een regt, het gene nu soo veel jaeren hadde betaelt geweest, scheen te rijsen uyt een medelijden tot d’aerme menschen, de welke met slaeven en draegen, hunne familie moettende onderhouden, somtijds eenig geldt ontfangende, een deel van ’t selve moesten betaelen aen den graef, het gene seer hart was.*

Ook dit was een reden te meer voor Poperinghe om verder uit te groeien.

In hetzelfde jaar – 1241 – zo schrijft men in de Chronycke - heeft Thomas onsen prince, de selve manier van wethouders jaerlijkx te veranderen ingestelt binnen Damme, ... voorders heeft hun voorgeschreven de manier, op de welke yder sig in zijn ampt sal draegen.

Het jaarlijks veranderen van de 'wethouders' en ook van de andere 'officieren' vinden we later ook terug te Poperinge. Dit zijn dus blijkbaar gewoonten die dateren van halfweg de 13de eeuw.

Figuur 138: Selectie van het aangetroffen glas. Links een fragment gebrandschilderd vensterglas, daarnaast de bodem van een kelkglaasje, een glazen inlegwerk in goudsteen en rechts een getorst steeltje van een fijn afgewerkt kelkglaasje.

Basisrapport – Archeologische opgraving Grote Markt Poperinge – Trommelmans Raf, Bracke Maarten, Gwendy Wyns

De lakenhandel

*De 3de september 1240 overleed Willem van Dampierre en hij werd opgevolgd door **Joanna van Constantinopelen**, zo lezen we in de Cronycke van Vlaandere. En we lezen nog het volgende in deze kroniek:*

Ende ten zesden daghe van der naervolghende maent, ghebeurder zulck een eclyps der zonne dat men snuchtens, van ten zessen totten neghen ueren, nieuwers niet een steke en zach, gheduerende welcke duysterheit, zo wiert tlpere, by onzer Liever Vrouwen kercke – die men den Briel hiet – een kyndt met twee hoofden ende also veel vrouwelickheden gheboren. ... Wat allemaal geen goed voorteken en was voor de komende tijden, dacht men.

In **1244** hebben de cauwesijnen of caorsini (Lombarden die op pand lenen) een pandhuis in Brugge, Oudenaarde, Kortrijk, Veurne en **Poperinge**.

En misschien is dat een teken dat er geld te verdienen viel te Poperinge en ook geld te verliezen, kortom dat Poperinge al in 1244 interessant genoeg is voor een Italiaanse bank.

Dat is niet zo verwonderlijk als we weten dat in de streek alhier, reeds langer handel gevoerd werd, vooral met Engeland. In **1208** hadden onder andere de steden Sint-Omaars, Rijsel, Dowaai en Ieper trouw gezworen aan de Engelse koning.

Gedurende het grootste deel der XIIIe eeuw, - zo schrijft *Henri Pirenne* - was de handel tussen Vlaanderen en Engeland heel in het bezit van **de Hanze van Londen**.

De Hanze bestond oorspronkelijk uit 17 en daarna uit 27 steden, zo schrijft Altmeyer, waarbij hij Warnkoenig volgt en hij somt ze op: Chalons, Rains, Saint Quentin, Cammerijk, Rijsel, Ieper, Dowaai, Atrecht, Doornik, Pieronne in de Vermandois, Huwy, Escouvins, Valenciennes, Gent, Brugge, Sint-Omaars, Monsteruel aan zee, Abbeville, Amiens, Beauvais, Dixmude, Belle, Orchies en – *niet te vergeten* – **Poperinge**.

Iedere stad die lid was van de Hanze was vertegenwoordigd door een aantal ‘**vinders**’, - zo schrijft *Frans Thevelin* - die de belangen van de kooplieden van hun stad verdedigden. De grote steden hadden meerdere vinders zoals Brugge en Ieper; de kleinere steden, zoals Poperinge hadden elk één vinder.

Om lid te worden van de Hanze moest men vooraf lid zijn van de caritas of het koopmansgild van zijn eigen stad, en daartoe het toegangsrecht van minsten één mark goud hebben betaald. We zien dus dat te Poperinge ook een koopmansgilde bestond, waarover echter in geen enkele tekst iets wordt meegedeeld.

Er was ook bepaald in de statuten dat alleen de steden, die een weekmarkt hadden, lid konden worden van de Hanze.

De Hanzesteden ontvingen van de koningen aanzienlijke privileges. In 1232 nam Hendrik III alle burgers van **Ieper** onder zijne bescherming en besloot hij dat zij niet mochten aangehouden worden dan wegens de schulden voor welke zij persoonlijk borg waren.

Vier jaar later, in 1236, kregen de Vlaamse kooplieden van dezelfde vorst, mits een bede van vierhonderd mark, de belofte niet te zullen verontrust worden, zoo een oorlog tussen Frankrijk en Engeland uitbrak, tenzij Vlaanderen zelf rechtstreeks deel aan den strijd nam.

Dank zij zulke privileges, kreeg het verkeer tussen beide oevers der Noordzee een snelle ontwikkeling.

In april – mei **1252** geeft de gravin Margareta verschillende privileges aan **de ‘Oosterlingen’** of de Duitse Hanze waaronder vooral vermindering van tolrechten. Daardoor komen die zich onder andere te Damme vestigen.

Voor de lakenhandel wordt voor onze streek belangrijk.

De Vlaamse weefsels zijn, zowel om hun fijnheid en zachtheid als om hun schone kleuren, Europa door bekend – zo schrijft *Henri Pirenne* (40). Net als later fluweel en zijde, dienen zij tot kledij van edelen en poorters.

Toen Philips de Schone, tijdens de oorlog tegen Vlaanderen, de invoer van Vlaamse voortbrengselen in Frankrijk verbood, zag hij zich gedwongen zijne eigen verordeningen te overtreden en de aan het Franse hof onontbeerlijke kostbare stoffen binnen te smokkelen.

Die stoffen waren zoo volmaakt dat zij uitgevoerd werden tot in de Morgenlanden, waar zij naast damast, brokaat, gouden en zilveren lakens te koop gesteld werden.

De schepen van Venetië, Marseille en Barcelona brachten ze in Syrië: in 1322 treft men stukken *preset vermeyl* van Dowaai aan onder de geschenken die de koning van Aragon aan den sultan van Babylonië zendt. Reeds in de XIIIe eeuw wordt eene verbazende verscheidenheid van stoffen gemaakt: estanfort-laken, brunet, tiretein, ‘dickedinnen’, ‘ghemingde lakene’, ‘strijpte lakene’, weerschijnlaken **en ook de Poperingse Popeline**.

De voortbrengselen van elke stad zijn kennelijk aan de vouw en aan de lengte der stukken, alsook aan hun ‘merkloden’. Op het einde van de XIIIe eeuw waren er te **Ieperen** alle jaren niet minder dan 800,000 zulke loodjes nodig.

De markt te Poperinge en de jaarmarkt van Ieper trok ook de Poperingse lakennijverheid vooruit.

De bevolking van de jonge steden kreeg daarmee ook een eigen opdeling.

De vroegere smid, huidevetter, schoenlapper en vooral de boeren grepen deze wolnijverheid en lakenhandel aan om ook een centje bij te verdienen.

Zowat iedereen ging wol spinnen en weven.

Figuur 139: Kraaltjes aangetroffen in de zeefresidu's van de grondstalen uit de gracht.

Emile Delaveleye schrijft in zijn 'landbouwkunst in de Nederlanden' het volgende:
Volgens de Engelse kroniekschrijvers van de XII de en de XIII de eeuw, die hun koningen mannen uit Vlaanderen zagen roepen om hun gronden te bewerken, was iedere Vlaamse landbouwer in staat laken te weven en de wapens te hanteren. Deze uitwijkingen van de Vlaamse pachters duurde zelfs tot onder Cromwell voort en strekten zich uit tot in het land van Walis.

In **1263** erkent de Engelse koning dat twee Engelse kooplieden 24 pond en 4 schellingen schuldig zijn aan **Walter Coxin en zijn gezellen, kooplieden van Poperinge**. Deze som zijn zij schuldig voor het kopen van **laken** van deze kooplieden van koning Hendrik III op de jaarmarkt van St. Edmunds. De koning zal deze koopwaar betalen op de volgende jaarmarkt van St. Yves.

Een jaar vroeger was het zelfde gebeurd maar dan slechts voor een waarde van 18 pond en 6 schellingen.

We komen nog eens terug op Emile de Laveleye die in zijn 'De landbouwkunst in der Nederlanden, Belgie' bijna juichend schrijft:

Zolang Vlaanderen in het bezit was van zijne onafhankelijkheid en zijne gemeente-vrijheden, zag men er de landbouw zich gestadig uitbreiden en verbeteren - en ten zelfden tijde verdelen.

Toen de gemeenten Gent, Brugge, Ypere en Kortrijk – *en we mogen daarbij ook Poperinghe voegen* – door den uitvoer van weefsels, zo verre kamen, dat zij twee of driemaal zoveel inwoners telden als zij er tegenwoordig hebben, dan moest men wel aan de wederspannige grond het voedsel voor een zo talrijke en tevens zo welstellende bevolking ontrukken. Men wierp dijken op, ontrukte de overstromden grond aan de terugkerende watergetijden, leverde het onbebouwd land aan de ploeg, ontboste gehele streken, opende wegen en maakte van het land een gevolg van hoven, die op een zonderlinge wijze afstaken bij de landen, waar de leenheerschappij troonde.

En niettemin schijnt het, dat de opbrengst der tarwe onvoldoende was voor de verbruik der grote steden.

Het middeleeuws laken

Het is voor ons verwarrend dat het middeleeuws laken alles behalve ‘laken’ was maar een wollen, gevilte deken, waardoor hij warmer is dan geweven stoffen maar sterker dan vilt. ‘Laken’ was al bekend bij de Kelten die hier in de streek zowel op de Kemmelberg als op de Catsberg woonden.

Het was dus al een ‘oud’ en bekend procedé wanneer we in de 12de eeuw een uitbreiding van de lakenneringen en handel kennen in Poperinge.

Voor de geschiedenis van Poperinge is het belangrijk om te beseffen dat er veel soorten laken,

in diverse kwaliteiten, waren. Sommige soorten waren dik en stug (voor mantels), andere dun en soepel (voor jurken). Verder werd er onderscheid gemaakt tussen mat of glanzend laken, dichtgeweven of losgeweven laken, en meer of minder vervilte varianten. Vanwege het productieproces waren lakens meestal effen gekleurd. Alhoewel er grote verschillen waren in prijs en kwaliteit was laken - vanwege het nogal

gecompliceerde productieproces - min of meer een luxeproduct. Dit had tot gevolg dat de lakennijverheid al spoedig een zaak van gespecialiseerde ambachtslieden werd.

De wulle

Het productieproces begon met de wol – **de wulle** – en die komt van de schapen.

We mogen aannemen dat een deel van die schapen hier in de streek gekweekt werden, maar al vlug bleek dit aantal ontoereikend zodat men de ruwe wol ging importeren uit Engeland en Schotland. Als een schaap geschoren is, wordt de wol uit de vacht gesorteerd. De schouderwol is de beste kwaliteit, de wol van de flanken achter de schouders geeft de 2e kwaliteit. De derde kwaliteit wol komt van een smalle strook op de rug. De wol rond de nek geeft de vierde kwaliteit. Poten en buik geven de slechtste wol, wol van de 5e kwaliteit. En dan was er nog een verschil tussen ‘schaepswulle’ en ‘lamswulle’.

En je had natuurlijk meestal ‘witte wulle’ maar er was ook ‘grauwe, bise (bruine) en ‘swarte wulle’.

Wol kopen was dus al een specialiteit op zich. Je had dan ook wullecoopers, wullehalers, wulleschepers, wulledragers, wullesacken en wullebalen.

Wilfried Beele schrijft in zijn artikel ‘Over laken gesproken’ het volgende over de ‘wulle’. Die wol kon in twee hoedanigheden geleverd worden.

De eerste was het ‘vlies’, ook als vachtwulle of scheerwulle vermeld. Dit is wol die men verkreeg door het scheren of vliessen van de nog levende schapen. Het geschiktste tijdstip daarvoor was de meimaand en die wol werd daarom ‘tidighe wulle of tijtwulle’ genoemd. Deze wol kwam na levering bij de ‘wullebreker’, die als een soort kleinhandelaar in wol beschouwd kan worden. Hij kocht de sackwulle in het groot op en verkocht ze als ghewichtswulle in het klein, na ze eerst ‘ghecuuscht en verlesen’ te hebben, eventueel bijgestaan door een ‘wulleverschiester of wulleverleserse’.

Het kwam er namelijk op aan de vliezen eerst voorzichtig te ontrollen, de dooreengevlochten vezels wat uit elkaar te halen en dan te ontdoen van de ‘clitten, clodden, clacken, clotters of clonten’ of hoe men de aaneenhangende of samengeklitte wol, de ‘gheclitte wulle’ ook noemde.

Dat gold ook voor de zogenaamde beschabde of schofde wulle, die sporen van schruft vertoonde, alsook voor de steerten. Daarmee werd vermoedelijk het zomerhaar bedoeld dit is het lang stijf blinkend haar van de zomervacht, dat buiten de pels uitsteekt, zich niet laat vilt en daarom met een tangetje uitgerokken werd. Ook het grondige sorteren van de wol in onder meer cleene of fijne wol, garseme of rove wol en middelwulle zal wel dringend nodig geweest zijn, wilde men komen tot een zo homogeen mogelijke grondstof.

De tweede hoedanigheid waarin de wol geleverd kon worden, was de vacht of pels, dit is het vel van geslachte schapen, met de wol er nog op. Vandaar een beroepsnaam als vachters, die zowel synoniem kan zijn van vachtcooper als van vachtpluckere of vachtplotere. En zo zijn we meteen al bij het ‘plucken of ploten’ van de vachten, dit is het verwijderen van de wol van de vellen van de geslachte schapen.

Geen wonder dat die wol dan ook pluckwulle of plootwulle genoemd werd, en sporradisch ook peelwulle en dat een ploot dan een schapevel was waarvan men de wol verwijders had. Een aparte soort wol was hier de zogenaamde twisthorenwulle, dit is kortere wol van schapen die bijvoorbeeld in de zomer geslacht werden, wanneer de in het voorjaar geschoren vacht nog maar gedeeltelijk terug gegroeid was.

Hoe dan ook, eens de wol, van welke herkomst ook, degelijk gesorteerd was, kon ze voor verdere behandeling terecht komen bij de diverse wullemakers of wullebereiders.

We denken hier in de eerste plaats aan de wullespoelers of wullewasschers, die ook wel eens wullevischers genoemd werden omdat ze de gewassen wol uit het water weer opvisten. De wol diende namelijk ontdaan te worden van haar natuurlijke vetigheid, hieke genoemd. Vandaar ook de naam hiecwulle of hieckighe wulle voor de nog ongewassen wol. Na het wassen, of soms misschien ook al ervoor, belandde die wol bij de wullecloppers of wulleslaghers, die ze door allerlei slaande bewegingen spinrijp maakten. Ze spreidden ze uit op een horde, dit is een netvormig traliwerk van touwen en trachten de wolvezels te openen en te verwijderen door beurtelings te slaan op de wol bovenaan en het net onderaan. Ondertussen verwijderden ze daarbij nog onreinheiten en ongewenste haren die aan de aandacht van hun voorgangers ontsnapt waren.

We mogen aannemen dat de wolbewerker van Poperinge zich voornamelijk op 't Pameljte gingen groeperen. Daarvan getuigen enerzijds de verdwenen 'wullestraatjes' en anderzijds de 'wulle of bulle beke'

Over de verdwenen Wullestraatjes te Poperinge

In de register van de gemene passeringen vinden we op de 5de mei 1730 de volgende akte:

Compareerden in persoon **Jacquemyncken Woorm**, weduwe van **Jacques Baequeroot** ende **Anthoine du Breucq**, hebbende in huwelyck **Marie Josephine Baekeroot**, bekennde by desen,

ghegheven te hebben in pachte aen **Jan Baptist Lepennier**,

present ende accepterende, den welcken verkent ghelyckelyck ghenomen te hebben in pachte een stuck lants groot een ghemet ende een lyne ofte daerontrent

gheleghen op **den Couttre** aboutterende van oosten het straatjen gheenaemt

t'Wullebuyckstraetjen van zuyden de **Brugghestraete**, van Westen de Religieusen **Penitenten** van dese stede, ende van noorden d'heer **Elias Gregorius Duflocq** ende andere voor den termijn van drie, ses, neghen jaeren ter optie vanden pachter van drie jaeren, tot drie jaeren, voor godspennyck twee schellynghen

ende voor hooftkleet, twee croonestucken

ende voor den principalen pacht vier ponden grooten vlams en half suyver ende ganckbaer gelt by jaere boven alle poinctynghen die sullen blijven ten laste vanden pachter, sonder diminutie van de somme principael, sulcx dat dese pachte begonnende baemis 1729 waer van het eerste jaer sal verschynen te Baemis 1730 eerstcommende

Eyndelynghen de comparanten bekennen mits desen te hebben ontfanghen vier ponden grooten vlams en half voor het eerste jaer pacht van het voorschreven lant,

Soo in ghelde als by middel van de oncosten vande vercoopynge vande partie landts hiervooren, die is commen te onderblyven volghens de acte staende op de wettelycke quaerte vercoopyngen, blyvende de costen deser tot laste vande heurder

Aldus ghepaseert binnen deser stede van Poperinge desen 5de meye 1730, hebbende de comparanten ende acceptant benefens de onderschreven schepenen dese onderteekent, naer dat dese is gheenplicheert in het fransch aende voornoemde de Dreucq,

Toorconde

In 'Toponiemen van Groot-Poperinge' van **Henri Vandenberghe**, lezen we dat er in 1718 (SAP 392) ook sprake van het 'wullebuyckstraatje'. We gingen eens kijken en effectief, Pieter Maerten en zijn vrouw Christyne Clare Hancx verkochten toen een half gemet 'hommelhof gheleghen inden Eduwaerthouck, streckende suut ende noort, abbouterende met d'oostsijde 't **wullebuyckstraetgen**, 't uiteinde een dreveke ende 't noordeinde de **Couterwegh**, dese partie ghenaemt 't **Persstucxken**'.

Als we één en ander op een kaart projecteren, dan zien we dat de Couterweg de huidige Komstraat is. De Bruggestraet is nog steeds de Bruggestraet. Het kerke-wegeltje is nu weg, ingenomen door het huis van dokter Langbeen, maar ken ik nog van in mijn jeugd. Het kwam uit langs de grond van de Penitenten en langs het huisje van 'Maaitje Zonne' die daar een snoepwinkeltje hield.

De conclusie is dan ook, de huidige Heilig Hartstraat is het vroegere Wullebuyckstraetjen. Een keer deze stukken gevonden lette ik natuurlijk nog meer op de eigenaardig genoemde straatje en ik vond in de halmen (folio 179) op de 31ste december 1714 – ja, men werkte toen ook op oudejaarsdag – de volgende verkoop:

Actum ten ordinaire halmdaeghe den xxxi xbre 1714

Compareerde in persooene **Robert Pattyn ende Louyse Dupont**, sijne huysvrouw, ten naerschreven saecken van wegghen haeren man danckelick gheauthotiseert die houden, Soo sij doen mits desen, wel ende deughdelick vercocht te hebben aende ende ten proffycyte van **Jacques Baecqueroot filius Jacques**, alhier present ende accepterende voor eerst vier lynnén hommelhof gheleghen op den Couter binnen t'port deser stede, aboutterende van oosten

t'Wullebucktstraetjen, zuyden de Brugghestraete,

westen de boomgaert van de religieusen penitenten deser steden ende van noorden d'heer Elias Gregorius Duflocq

item een lynnén vijf en tseventich roeden hommelhof gheleghen op de selve Couter, aboutterende van oosten den heere van Ste. Bertens, zuyden....

Westen het selve

Wullebrouckstraetje ende van noorden d'**Iperdam couter dreve**

Dit voor godtspennynck 1 grooten,

lijfcoop naer discretie,

van principaelen de somme van hondert sevententsestich ponden grooten als vrij suyver ghelt die de vercoopers mits desen van den cooper bekennen te hebben ontfanghen,

diende dese voor volle ende absolute quittance sonder van ander te moeten doceren,

het selve lant jeghenwoordich gehouden in pachte door **Jacques Baeckeroot, filius Ghelein**, voor eenen termijn van neghen volghende jaeren, inghegaen te baefmisse xvij c veerthien ten prestatie van ses ponden grooten vlaems bij jaere dies den loopende jaerschaere blijft ten proffyte van den cooper, wesende t'vercochte goet suyver ende onbelast ten sij met heerelicke renten die blijfven in capitalee scoopers laste ende de achterstellen worden ghesuyvert door de vercoopers tot den lasten verschenen valdach,

dienvolghende zijn de vercoopers van de voorseyde patijen ontuyt ende onterft, ende den cooper daerine gheerft

Actum ten presentie van d'heeren Nicolays Van Renynghe, burghmeester van de wet, Jan Baptist van Renynghe, Jacques Lansweert, Frans Minnaert, ende Nicolays Pyck, schepenen desen 11de maerte 1715

Toorconde als griffier ende was ondertekend Leliegeois

Eigenaardig in deze akte is dat hier de naam van het Wullebuckstraetje in één en dezelfde akte twee versies krijgt: 't Wullebucktstraetje en het Wullebrouckstraetje.

Een buik met 'wulle' of een Wullebuik is nog niet een 'Wullebucktstraetje'. We wisten al wel dat een bak van katoen kan geven, maar hier is het blijkbaar een buck die van 'wulle' kan geven. En een 'buck' of bok die van 'wulle' geeft, doet dit blijkbaar in een 'wullebrouck'?

En nog wat later vond ik in de Halmen – register SAP 377 folio 102 verso – een akte van de 8ste januari 1703. Daarin verkopen Frans Maes en zijn 'huysvrouwe' Christyne Janssen, ten meest biedende een hommelhof van een half gemet en elf roeden groot. Het is Jacobus Peluwiers die dit hommelhof koopt.

Het is gelegen: ... aen de Iperstraete deser stede, ... aboutterende van oosten Mailliaert Ramault, van zuyden d'Iperstraete, van westen 't Valckestraetjen ende van noorden 't corte

Wullegatstraetjen.

*Om heel zeker te zijn dat mijn leesversie de juiste was, haalde ik onze oude lettersspecialist **Henri Vandenberghe** er even bij, en hij bevestigde dat er hier effectief het 'corte wullegatstraetjen' stond.*

Ik heb zo de indruk dat het Wullebuikstraatje, of is het nu Wullebuckt of Wullebrouckstraatje, nadat het de Bruggestraat gekruist had, veranderde van naam en het Wullegatstraatje werd en zo verder liep achter de Valkestraat, om dan met een bocht naar de kerk toe te gaan en aldaer het 'corte' Wullegatstraatje werd.

Of misschien was het wel het verlengde van de kerkeweg, en maakte dit wegeltje de 'bachtenwegel' uit van het Valkestraatje, net zoals de bachtenwegel de achterwegel uitmaakt van de Casselstraat?

De 'wullebeke' of 'vulle beke' liep en loopt nog altijd van de huidige Paardenmarkt – de vroegere 'beestenmarkt' waar de Sint Jansvijver lag, en vandaar naar de Vleterbeek waar ze ver achter de 'speye' en de watermolen in uitmondt. Deze beek werd nog in 1602 de 'wullebeke' genoemd.

Op 11 maart 1602 wordt er immers een hommelhof op de Couter verkocht dat als volgt in de Halmen beschreven wordt:

Francois Hancx heeft ghecocht jeghens Jaecques Wydoot ende Maycken zijne huysvrouwe twee lynnén en xvj roeden hommelhoff ligghende op den Couter; emmers de pleck alzo die ghelegghen es, de vier houcken ende den middelwaert, met allen de drooghe ende groene catheilen hem Wydoot competerende, ghemeen metten cooper, streckende metter westeynde tlant van Antheunes Winnebroot,
--

De Wulle Beke

de noorzyde de Wullebeeke,
van zuuden den voetwech,
van oosten de cooper,
belast met iij pond parisis tjaers lostrente ten proffytte van Guillaume van Beveren
ende in tsheeren renten als van ouden tijden ende voorts zynde verhoedt van zynne ghelt
ende dat omme den somme van vijff en veertich ponden grooten vlaemsch, tvoorschreven te
betaelen met ghereden ghelt,
voorts v schele te godtspenninck, vj pond parisis voor tvercoopers huysvrouwe, een hoofcleet
ende iij pond parisis te lijfcoope al svercoopers laste
Ghehalmpt met erfve opden xjste maerty 1602

*Het 'wullebeke' werd later de 'vulle beke' een etymologie die niet moeilijk te verklaren val
als we mogen aannemen dat men deze beek gebruikte om de wol te wassen.*

De wullecammers en het kaarden

Dipsacos syluestris. Bruyn Caerden.

daarop genoemd en in baerden verdeeld.

We gaan weer in de leer bij Wilfried Beele:
Daarna kwamen het cammen en het
caerden van de wol aan bod, dit is het
ontwarren en evenwijdig in één richting
leggen van de achteraf te spinnen wolvezels.
Om dit activiteit, in de letterlijke zin van het
woord, gesmeerd te doen verlopen, ging
men over tot wat men het smouten of
beuteren van de wol noemde, dit is het
behandelen met smout of boter om die
gladder te maken. Dat gebeurde echter niet
altijd, want er is zowel sprake in ghesmoute
als onghesmoute wulle.

Ofschoon kammen en kaarden uiteindelijk
hetzelfde doel hadden, was er toch ook een
wezenlijk verschil, uitsluitend afhankelijk
van de aard van de wol en daaruit volgend,
ook van de uiteindelijke bestemming.

De camwulle was immers de langstapelige
wol en de caerdewulle de kortstapelige.

De kamwol werd bewerkt door de
wullecammers en de wullecammighen,
camstes, camstrigghen of wammersen, met
behulp van wullecammen, die door de
cammakere vervaardigd werden. Na het
kammen werd deze wol, die bestemd was
voor de kettendraad van het weefsel,

De kaardwol daerentegen werd bewerkt door de wullecaerders en de wullecaerdighen, ook wel eens treckigghen genoemd, die daarvoor een wullecaerde gebruikten. Aanvankelijk was dat de ruwe zaadbol van de kaarddistel, later een ijzeren gereedschap dat bij de caerdemakers besteld werd. Na het kaarden werd deze wol die voor het inslaggaren van het weefsel bestemd was, wevel genoemd en in rollen verdeeld.

Het gebruik van 'kaarden' bij dit bewerken van de wol, bracht voor de boeren een nieuwe 'teelt' mee, de kaardenteelt, waarvan we onder andere in de keuren van Ieper in 1535 nog een bewijs vinden. Daar staat er immers:

Item dat niemand sijn beesten laten gaen in andere lieden hommele, raepteren, caerden op de boete van drye ponden parisis alsoo dickent alsment bevindt ende by nachte dobbel boete ende elc is vanghere als vooren.

Wat zoveel wil zeggen dat het verboden is sijn beesten te laten lopen in iemand anders hopveld, raapveld of kaardenveld.

Van Caerden. Cap. LXXXII.

Voor de kaarden zelf gaan we kijken in 'De nieuwen Herbarius' van Leonhart Fuchs uit het jaar 1545.

De titel van het hoofdstuk 82 is: van caerden

Den naem

Caerden worden oock 'weverscaerden' geheeten, want de wollewevers ghebruycken dese distelen ende bollekens om haer laken ende wolle daermede te caerden.

In Griecx wort dit cruyt dipsacos ende in Latijn labrium Veneris ende Carduus Veneris gheheeten. Inder apoteken heetet Virga pastoris ende Carduus Fullonum

Geslachte

De caerden sijn tweederley, tam ende wiltd.

De tamme caerden hebben breede bladeren ende sijn diep gewertelt ende de bloemen sijn wit. De bollekens sijn gelijk egelshoofden, sij hebben scherpe cromme haerckens. Ende dit geslacht van caerden heeten wi witte caerden. Dat ander geslacht van caerden dat heeft bladeren die sijn smaelder ende niet so diep gekerft. Sijn bloemen sijn lijfverwich of purpurbruyn, anders sijn si den eersten seer gelijk. Ende dese heeten lijfverwige oft bruyn caerden.

Faetsoen

De caerden hebben eenen steel die is beneden ront ende boven gecantet oft geboect ende dorenachtich met cnoopen onderscheyden. Ende aen elcken knoop staen twee lange bladeren, die staen recht teghen een ende daer wast den steel midden door ende dien is vol cleyn dorekens. Dese bladeren sijn der lattaouwe niet seer ongelijck ende hebben op de verkeerde sijde inde middelt veel doornen ende strelende punckten. Op de voorseyde bladeren vint men gmeynelick tot allen tijden water. De stelendraghen boven int sop row bollekens die hebben scherpe haerckens ende tusschen die wassen cleyn witte oft lijfverwighe bloemkens. De huyskens van de bloemen sijn den byenehuyskens ghelyck. Nae dat blaysel vindt men in dehuyskens dat saet. Eest dat men die bollekens van een cleift, so wintmen daer wormkens liggen in dat wit merck, maer niet in alle bollekens. Ende dese wormkens heb ick diwils gesien mer meest inden meerte ende april.

Plaetse daert wast

De caerden wassen op vochtighe plaetsen bi dwater ende ut dier oorsaken heeten sij in Griecx Dipsacos na dat sommige meynen.

Den tijt

In junio en julio bloeyen de caerden meest.

Die natuer ende complexie

De wortel van desen cruyde is inden tweeden graet drooge ende pugeert een wenich.

Die cracht ende operatie.

De wortel in wijn gesoden ende daerna gestooten tot dat sij ghelyck een plester wort, die gheneest de fistelen ende de cloven int fundament. Dese medicine blijft in een coperen busse een jaer lanck goet. Sommige sseggen oock dat de voorseyde medicine de wratten verdrijft. Dat water dwelc tusschen de bladeren gevonden wort, is goet voor droeve oogen, als men die daermede wascht. Dat voorgenoemde water verdrijft oock alle ander vlekken onder de oogen, als men die daermede wasschet. Die wormkens diemen somtijts int merk vandese caerten vindt, die sijn goet voor de vierdagelickse cortse, als men die ergens in wint ende aen den hals oft arm draecht also Dioscorides beschrijft.

Kaardenbolhouder

*En er kwam nog een nieuwe heilige naar Poperinge: **de Heilige Blasius** van Sebaste, de patroonheilige van de wolhandelaars en de wolkammers. Zijn patroonsdag is de 3de februari. Deze goedheilige bisschop leefde in het begin van de 4de eeuw in Armenië, waar hij zich onder de christenvervolgingen van keizer Licinius diende schuil te houden in een grot in het bos. Hij leefde in vrede met de wilde dieren, ook met de wolven.*

Een vrouw die daar kortbij woonde was straatarm, al wat zij bezat was een varken. En nu net dat varken werd door een wolf gestolen. Ten einde raad riep zij Blasius' hulp in. De heilige glimlachte en zei: "Wees maar niet bedroefd. U krijgt uw varken terug." En op hetzelfde moment verscheen de wolf met het varken en gaf het de vrouw terug.

Later werd hij door enkele Romeinse soldaten bij toeval gevonden, terwijl hij omringd door alle wilde beesten, op de grond in gebed lag. De soldaten waren zo erg verbaasd dat ze weer stilletjes wegslopen en hen gerust lieten.

De keizer maakte zich echter kwaad en stuurde andere soldaten om hem gevangen voor hem te brengen. Dat gebeurde. Toen hij naar de stad werd overgebracht kwam een vrouw op hem af met haar zoontje bij wie een visgraat in de keel was blijven steken.

Het kind dreigde te stikken. Onder tranen smeekte zij hem om hulp. Blasius legde het kind de handen op en sprak een gebed uit dat het kind gered mocht worden. En dat hetzelfde mocht gebeuren die in zijn, Blasius' naam, God om hulp zouden vragen.

Op hetzelfde moment werd het jongetje gered.

De reliekhouder van de heilige Blasius zoals hij staat in één van de nissen van de O.L. Vrouwekerk. In zijn linkerhand heeft hij zijn staf en in zijn rechterhand een wollekam of een hekel. Hij werd als marteling over de hekel gehaald en werd zo de patroon van de wollekammers en wevers.

Eenmaal in de stad werd Blasius aan foltering onderworpen, en gevangen gezet. Het vrouwtje aan

wie hij het varken had terugbezorgd, hoorde dat. Zij slachtte haar varken en bracht hem de kop en de pootjes, een kaars en wat brood. Dankbaar nam hij ervan. Daarbij zei hij tegen haar: "U moet in de kerk die aan mij wordt toegewijd elk jaar een kaars offeren. Dat zal u, en ieder die dat doet, tot zegen strekken." Ze deed wat hij gezegd had.

Sint Blasius werd aan verschillende foltering onderworpen.

Eerst deed men pogingen om hem te verdrinken, maar hij wandelde eenvoudig over de golven weg. Toen werd hij letterlijk over de hekel gehaald en zijn lichaam werd met wolkammen opengereten.

Uiteindelijk werd hij naar de executieplaats buiten de stad geleid om te worden onthoofd, naar men zegt in gezelschap van twee kinderen en zeven vrouwen.

De wonderbaarlijke genezing van het jongetje met de doorgeslikte visgraat ligt aan de basis van de zogeheten Blasiuszegen. Op 3 februari komen de gelovigen in de kerk naar voren; de priester houdt bij elk twee - al dan niet brandende - gekruiste kaarsen voor de keel en spreekt het volgende gebed uit:

'Door de voorspraak van de heilige bisschop en martelaar Blasius, moge God u bevrijden van keelziekten en alle andere kwaad. In de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest' (de priester maakt het zegengebaar).

Vandaar dat Blazius dikwijls afgebeeld wordt met twee gekruiste kaarsen in zijn hand.

De foltering met wolkammen en hekels leverde hem het patronaatschap op van de wolkammers en –handelaars, spinners en wevers en ook wel van de kleermakers en meer in het bijzonder de hoeden, kousen en schoenmakers.

Vandaar dat hij zeker thuis was in Poperinge. Hij staat nog steeds in de Onze Lieve Vrouwekerk naast Sinte Apollonia die haar feestdag heeft op de 9de februari.

*"Blasius is een koud manneke,
Apollonia een koud vrouwke"*

*"Als 't op Sint-Blasius regent of waait, zeven weken dat de wintermolen draait"
In Krombeke is de gehele kerk aan hem gewijd: de Sint Blasiuskerk.*

Het spinnen en weven

We gaan terug naar het artikel van Wilfried Beele. Over het spinnen schrijft hij het volgende:

De volgende activiteit was het spinnen van de wol, waarbij het hierboven besproken verschil tussen de twee soorten wol bewaard bleef. De gekamde wol werd gesponnen tot 'waerpdraet', die als basis voor de ketting van het weefsel, meer gedraaid moest zijn dan de gekaarde wol van de weveldraet, die voor de inslag van het weefsel moest dienen.

Zoals bekend waren het vooral vrouwen die voor het spinnen van de wol instonden. Men

noemde ze meestal spinsters, maar ook spiinigghen, spinstrigghen of spinnersen. Met behulp van een spinrocke en een spille, later ook van een spinrat, sponnen ze de wol tot draet of garen, dat ze dan met garenwinden tot sringhen wonden, die dan in bondels samengebonden werden. De volgende stap was het weven. De wevers, in casu de wullewevers, vormden de meerderheid van het arbeidersproletariaat in het Middeleeuws Ieper. Ze beschikten daartoe over een degelijk weveghetouw of

weveghewant, voorzine van een garenboom, schacchten met voet, weefriet of weefcam en jox en alles wat daarbij hoorde, schietspoel inclusief.

Bijgestaan door een weversnecht of cnapen weefden ze het garen op deskundige wijze tot laken.

Een voorbereidende activiteit daarbij was het winden van de inslagdraad op de geschikte spoelen, waarvoor men eventueel een beroep kon doen op een spoelere, die daarvoor over een spoelwiel beschikte. Andere voorbereidende activiteiten waren eht scheren van de ketene, dit is het spannen van de kettingdraad op het scheerghewant, scheerraem of scheerrec, alsook het bomen, dit is het vastmaken ervan aan de garenboom.

Gebeurde het nu dat er tijdens het weven een draad brak, dan diende dat euvel door knopen of binden hersteld te worden. Het kwam er immers op aan weefstukken af te leveren zondere gaten, nepen, snorlen, paddevoeten, dobbele schoten, clueven, bleynen, deurmakinghen, uutlopende garen of hoe men die onvolmaakheden ook noemde. Het weefsel moest immers, hoe dan ook, voldoen aan de talrijke kwaliteitsvoorschriften, die golden voor de vele soorten lakens die hier geproduceerd werden en waarvan de zonderlinge namen niet zomaar zonder meer duidelijk zijn. Alleen al voor wat Ieper betreft, vermeld ik hier onder andere volgende variëteiten, zonder commentaar: stantfooden, eysels, dueten, peckers, hoeplakene, halfalakene, derdelinghe en dickelinghe, waaronder ook nog smalle ende breede, als ook ghemingede en wanweede, enz.

Voorts treffen we ook nog allerlei merkwaardige namen aan voor de onderdelen van een stuk laken. Aldus onderscheidde men onder andere het hoofd, de hoesel of de middewaert en het ende, terwijl men de zijkanten egghen of canten noemde. Door een haecgaren, endelstripe of onderslach, waren die gescheiden van het selfende of de lijste, die van lijstegaren gemaakt was en van een andere kleur kon zijn.

Onmiddellijk na het weven moest het ‘rau laken’, zoals dat heette, gecontroleerd worden door de zogenaamde stockenaers. Dat waren stedelijke opzichters, die hun naam ontleenden aan de ‘stoc’ die ze droegen als zinnebeeld van hun macht. Zij hadden vooral oog voor het gewicht, de afmetingen en de kwaliteit van het weefsel. Met andere woorden het werd nauwkeurig gewogen, gemeten en grondig geïnspecteerd door het horizontaal boven een venster te hangen en het geleidelijk naar beneden te trekken. Voldeed het aan de eisen, dan werd het voorzien van een loodje, het ‘weveloot’, hier in Ieper gewoonlijk ‘pipeloot’ geheten. Was dat niet het geval, dan werd het een weefbeth genoemd, dit is een stuk laken waarvan de keurmeesters verklaarden dat het beter geweven diende te worden.

Het vullen

We gaan weer luisteren naar de heer Beele die ons verder vertelt hoe het laken te Ieper en dus ook te Poperinge gemaakt werd.

Wanneer alles naer wens verlopen was kwam het laken daarna voor enkele dagen bij de vulder terecht. Zijn taak en die van de vuldersnapen, bestond erin het wollen weefsel te doen vervilten door de vezels tot een dichte, egale massa ineen te werken.

Het begon allemaal met het zogenaamde brihieren, dit is het ontvetten van het laken. Dat gebeurde door het toedienen van allerlei ontvettende stoffen, onder voortdurend treden en persen in opeenvolgende baden van koud en warm water. Ingrediënten die daarvoor in aanmerking kwamen waren onder meer vuleerde, dit is een soort klei met een sterk absorberende vermogen, maar ook calc, savle, seepte, brine (pekkel), toelge (visolie) en orine, pisse of zeec.

Daarna kwam het kaarden van de averrechte kant van het weefsel. Het werd daarvoor dubbel gevouwen, binnenste buiten opgehangen en aan beide zijden grondig behandeld. Beodleing was vooral de kamwol wat ruwer te maken als voorbereiding op eht eigenlijke vollen. Dat geschiedde door een langdurig kneden en stampen van de te vollen stof in een vulderscupe of vulderscommen, onder meer met behulp van een soort stamper, vuldersboom genoemd. Na verloop van tijd werd daarvoor ook een vulmolen gebruikt, waarbij de stamper door molenbedrijf in beweging gebracht werd; was de arbeid op bevredigende wijze volbracht, dan kreeg het laken, na controle het vulloot of vulderszeghelkin.

Intussen was het weefsel door het vollen echter zodanig gekrompen, dat het tot meer dan een derde van zijn oorspronkelijke grootte verloren kon hebben, vooral in de breedte, maar ook wat in de lengte. Dat was dan een van de redenen waarom het nieuw gevolve laken door de ramers of amen gespannen werd, waar het onder meer in handen kwam van de zogenaamde uutslaghers, die het weer tot de vereiste afmetingen trachtten te breed en te trekken.

Van het vulderen of volderen zijn er uit de 16de eeuw verschillende akten overgebleven maar uit deze vroege tijden rond 1267 is er misschien toch nog wel het volgende spoor. In de register van de Halmen (SAP 365 folio 83r) staat er de volgende akte

Den 17^{en} vanden weedemaent 73

Pieter ROUVEROIJ heeft ghecocht iegheens Jacob VANDER HAEGHE ende Roozeanne zijn wijff een behuuse hoof stede, erfve en catheelen, mortelvast, naghelvast ende cavelvast gheleeghen ende ghestaen inde nieu straete metghaeters tallame vande vulderie te weeten vier commen ende een groote keetele vier stoffen caerden een slach keetele vier hotten suelen ende al dat de mesteire an ghaet van oosten Jan Wecksteen van westen de coopers tzuut hende de beeke ende van noorden de straete ghelast het voorseide in 12 ponden parisis sjaers losrente de penning 16 gheldende Clays Beeke ende in 50 grooten sjaers ten profytte van Pieter Van Heede van het halfvierendeel ligghende onder de voorseide catheelen omme de somme van tweenvychtich poonden groote metghaeters de lasten te betaelene 14 poonden grooten onthier en oust maent ende de reste totte vulle betaelinghe te winter daer naer 2 sch. te godspenning 6 sch. parisis voor een hoofcleet ende 9 sch. parisis te lyfcoope de helft payement zinde ghelampt den 17^{en} weedemaent 73

Deze ‘vulderie’ wordt in andere akten rond 1600 nog de ‘oude vulderie’ genoemd, wat ons doet onderstellen dat deze vulderie misschien wel dateert uit de 13de eeuw. De ligging is eigenlijk langs de ‘nieuwe straat’ – het huidige Benedictijnenstraatje – langs de Vleterbeek.

Het scheren van het laken

Als voorbereiding op het scheren dat uiteindelijk zou volgen, onderging het laken ook nog allerlei andere bewerkingen, zoals het rouwen of het ruwen. Daarbij werd de rechte zijde met kaarden omgekamd om het een pluizige oppervlakte te geven. Uiteraard kwamen daardoor allerlei ontsierende nopjes en knopjes te voorschijn, evenals haartjes en draadjes, die ook wat aandacht verdienden.

Dat was de reden waarom het laken daarna terecht kwam in de werkplaats van de lakennopper ende lakennopster of nopstrigge; zoals uit hun naam af te leiden valt, verwijderden zij allerlei nopjes en dergelijke uit het weefsel, met behulp van een nopiser. Uit het afval die hun werk opleverde werd noppelaken vervaardigd, tweederangslaken dus, vermengt met noppen of met de wolafval die hierboven als vlockwulle besproken werd. En wellicht werd daarbij ook het cammelinc gevoegd, dit is de wolafval die bij eht kammen of kaarden loskwam, alsook het schoorlinc, dat achteraf bij het scheren zou vrijkomen.

Een min of meer gelijkaardige activiteit was ook het wieden, in Ieper eveneens pinsen genoemd. Daarvoor zorgden uiteraard de lakenwieders en de lakenwiedsters; de wiestyrigghen. Als belangrijke wiedgereedschap gebruikten ze een fijn ijzeren werktuigje, 'wiediser' geheten, waarmee ze allerlei overbodige draadjes en haartjes uittrokken. Was het laken goed gewied, dan kon het eventueel van een 'wiedeloot' voorzien worden.

Wat nu het scheren van het laken zelf betreft, lijkt het er op dat er niet minder dan drie opeenvolgende scheerbeurten waren, wellicht telkens voorafgegaan door een lichte kaardbeurt. In de eerste, natte scheerbeurt kwamen beide kanten van het laken aan bod. Het scheren van de achterkant noemde men daarbij het averechten, dat van de voorkant het bertouden. In de volgende twee concentreerde men zich daarentegen op de voorkant, met eerst een natte en dan een droge scheerbeurt.

Voor het nat scheren werd het laken op een raam gespannen, met het gevolg dat de vakman die het werk uitvoerde ook wel eens 'raemscheerder' genoemd werd;. Voor het droog scheren, dat een meer gespecialiseerde en duurder aangelegenheid was, geschiedde dat op een 'scheerdisch' met een 'droochscheerschare' door een vakman die begrijpelijkerwijze 'droochsscheerder' genoemd werd.

Ontstond er nu tijdens het scheren ergens een gaatje, dan werd dat met bekwame spoed hersteld door de 'lakenboetere' of de lakenstopster; zo niet riskeerde men het 'scheerderszeghelkin' niet te krijgen.

Het verven van het laken

Er is nu echter, althans voor wat de geverfde lakens betreft, nog één belangrijke activiteit die ik voorlopig nog onbesproken gelaten heb, namelijk het verwen of vaerwen van het laken. Daarvoor werd natuurlijk een beroep gedaan op de 'lakenvaerwers' of de 'lakenvaersigghe,' eventueel geassisteerd door een 'vaerwersnape'. Dat kon in verschillende stadia gebeuren, onder meer naar gelang van de kleur die men uiteindelijk wenste te bereiken. Aldus kon de wol zelf al een verfbeurt gekregen hebben, of ook het garen, maar ook in het verdere productieproces kreeg het laken meestal nog één of meer verfbeurten, nadat het eventueel eerst voorzien was van een 'vaerweloot' dit is een loodje waaruit bleek dat het tot het verven was toegelaten.

Uit allerlei 'vaerwecruut' wisten de ververs menig 'vaerwepoeder' te bereiden, dat ze dan in een 'vaerweketel tot vaerwe' verwerkten. Daarna brachten ze die aan op het 'vaerwebet', dit is het nog te verven laken.

Er blijkt in dit verband een grote verscheidenheid aan kleurspecialiteiten bestaan te hebben. Een eerste onderscheid was dat tussen de 'blaeuvaerwers ende de rootvaerwers' die respectievelijk weede (wede) en crapmede, (meekrap) als hoofdbestanddeel voor hun verfstof gebruikten, daarnaast bezigde men ook woude (wouw) voor gele verfstof, als ook 'ockerscorse en blecke', een verfstof uit elzeschors voor de donkere kleuren.

Voor vemiljoenrood kon men terecht bij de 'brisilre', die daarvoor brazielhout gebruikte en voor scharlakenrood, bij de 'greinere', die verfstof bereidde uit een insect, in Ieper zeugebeeste of rode zeughe genoemd.

Het aantal schakeringen dat door allerlei mengingen verkregen kon worden, was dan ook niet gering. Zo spreekt men onder meer van groene, sanguine (bloedrode), araenge (geelrode), roseide (roze), moreide (blauwzwarte), coeroode (roodbruine) lakens enz. zonder dan nog te

Van D'VouBue. Cap. xliij.

¶ Tfatloen.

Herba Lutea.

Wouwe.

spreken van
tusschenschakeringen
als lichtgroen en
'satgroene, bruunpeerse
en lichtpeerse,
puperroode en
pupergraeue', enz...

*Uit Dodoens
kruidenboek van 1554 –
De woude*

Vooraleer het laken
echter te koop
aangeboden kon worden,
diende het nog een paar
belangrijke zegels te
krijgen, in toevoeging
aan die welke hierboven

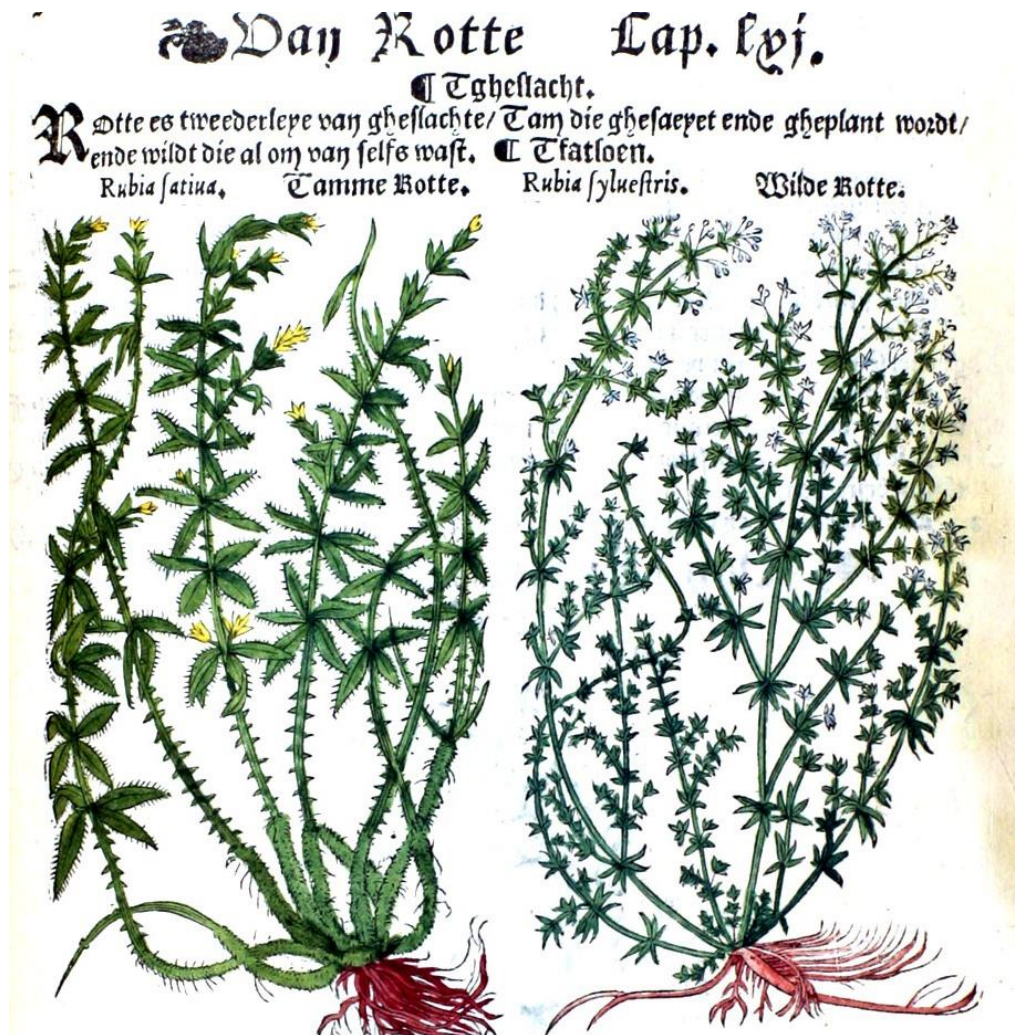
al besproken werden.

In de eerste plaats vermeld ik hier het 'zeghelkin ant rec', zo genoemd naar de rekken, de in Ieper gebruikte benaming voor de droog en spanramen waarop het laken na het vollen gespannen werd. Dat waren houten gestellen die zich bevonden op een daartoe bestemd terrein dat men 'reckebulc, raemstede of raemlant' noemde en dat bewaakt werd door speciaal aangestelde opzichters, 'reckwachters of raemwachters' genoemd, maar ook 'rechouders, raembewaerders of raemmeesters.' Ze hielden er zelfs speciale waakhonden op na, 'raemhonden' genoemd. Het laken was grondig geïnspecteerd door de 'raemheren of raemvinders,' beëdigde controleurs die vooral nagingen of het laken na de bewerking op de ramen opnieuw de vereiste afmetingen terug had een ook of het genoeg ontvet was, enz... Aan controles ontbrak het dus niet, maar de grootste namelijk die van de zogenaamde 'pertsenaers' komt nog. Ze werden zo genoemd omdat het laken voor die controle op de perstse gespannen werd. Dat gebeurde in een lokaal dat deel uitmaakte van de lakenhalle. Na afloop werd er andermaal een zegel afgeleverd: een groot zegel of 'upperseghel' voor de betere kwaliteit en een klein zegel of stoop voor de mindere. Alleen gezezelde lakens kwamen voor verdere afwerking in aanmerking. De andere mochten uitsluitend nog per el verkocht worden.

We mogen echter aannemen dat de meeste lakenstoffen in hun geheel verkocht werden.

We mogen echter aannemen dat de meeste lakenstoffen in hun geheel verkocht werden, in stukken die tot meer dan 40 el lang konden zijn. Vooral waren ze echter nog voor een ultieme appretage terechtgekomen bij de lakenghereeder. Het kwam er daarbij op aan dat men het laken een nog hogere handelswaarde trachtte te geven onder meer door het te planeren, dit is gladder en glimmender te maken. Tevens zorgde men ervoor dat het nog eens netjes effen gestreken werd. Een lakenperse stond daarvoor ter beschikking in de lakenhalle. Uiteraard werd daarbij ook heel wat aandacht besteed aan het keurig vouwen of vouden van het laken. Het ziet er naar uit dat het eerst dubbel gevouwen werd in de breedte en daarna in zigzag over de hele lengte.

Het laten glanzen van het laken werd onder andere gedaan met sandelhoutolie.

Dit verven van het laken bracht alleszins met zich mee dat men hier in de streek overging tot de teelt van meekrap.

De rotte of meekrap uit Dodoens kruidenboek van 1554

De lakenhandel

Blijft dan alleen nog het verkopen zelf. Van heinde en ver kwam men daartoe naar onze lakenhalle, waar het laken aan de man gebracht werd door de drapiers of door de 'lakensniders' die instonden voor het 'sniden of breken' van het laken. Ook was daar wel ergens een 'lakenstriker' in de buurt, dit is een beëdigd lakenmeter, die ervoor moest zorgen dat alles optimaal verliep.

We geven nog de wede uit het kruidenboek van Dodoens, een kruid dat ook hier kon gezaaid en geteeld worden.

Van Weedt.

Lap. pluij.

Tgheslachte.

Weedt es tweederleye van gheslachte/waer af deene tam es / dat van sade ghewonnen/ende tot blauw te veruuen ghebruickt wordt/ ende dandete wilt/ dat van zijn seluen voort coempt.

Tfaloen.

Isatis sativa.
Tam Weedt.

Isatis sylvestris.
Wildt Weedt.

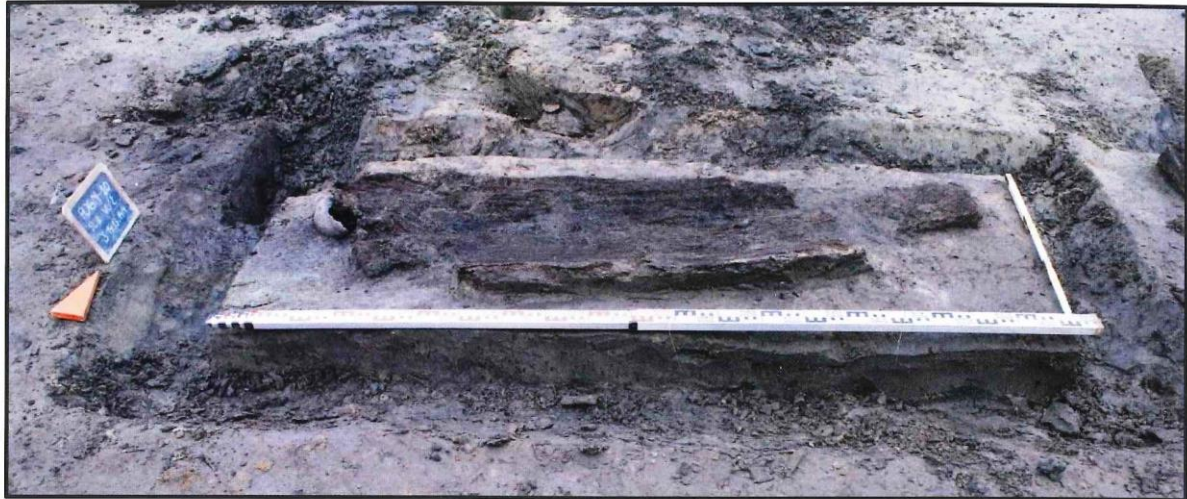

Gij

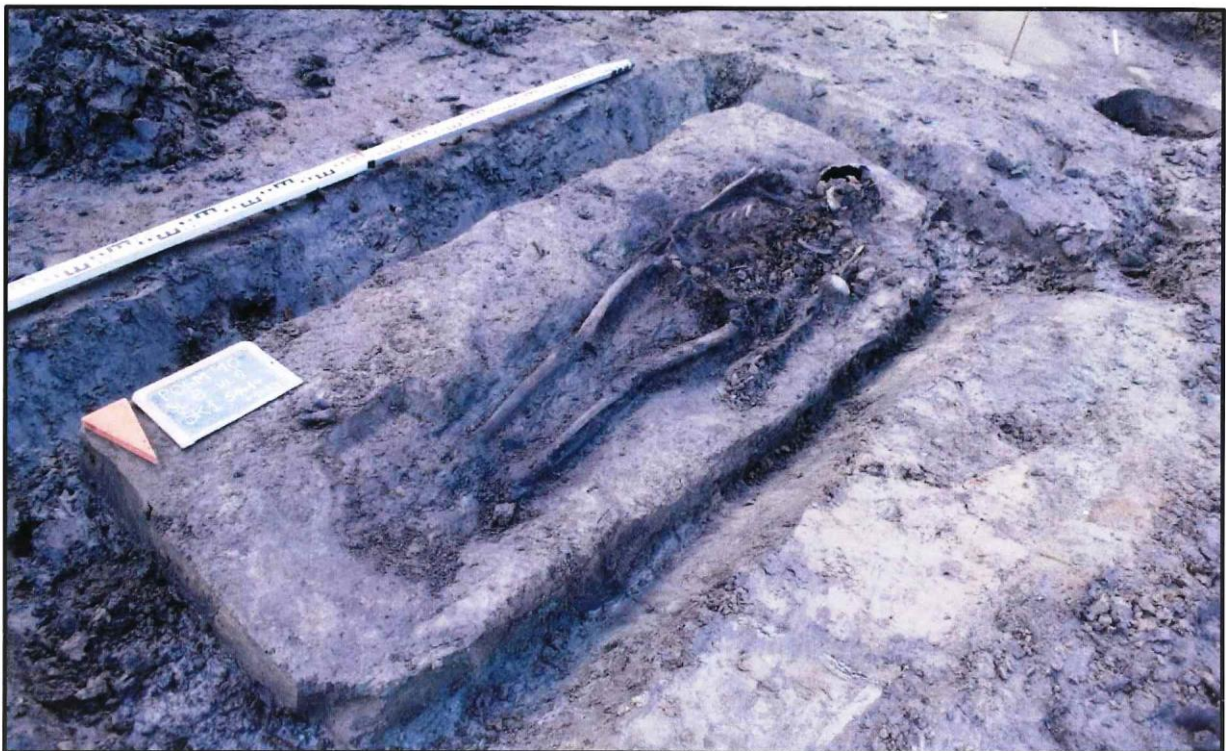
Tsatsoen.

Het oudste kerkhof van Poperinge²

In totaal werden tijdens de opgraving op de Grote Markt 12 afzonderlijke begravingen teruggevonden. Ze werden genummerd met een spoornummer en een parallel skeletnummer.

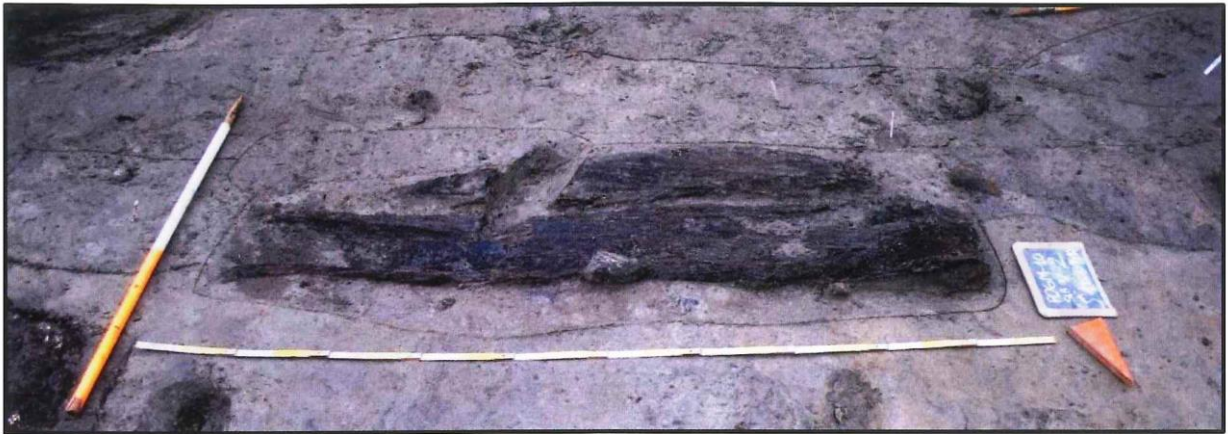

Figuur 208: Spoor S1413, S1414 - Skelet 1 in het westen van sleuf 8. Zicht op de bovenste bewaarde resten van de kist. Links op de foto is een deel van de schedel zichtbaar.

Figuur 209: Spoor S1413, S1414 - Skelet 1 in het westen van sleuf 8. Zicht op het bewaarde botmateriaal na het verwijderen van het kisthout.

² Basisrapport – Archeologische opgraving Poperinge Grote Markt – Trommelmans Raf, Bracke Maarten, Wyns Gwendy

Figuur 210: S1408, S1409, S1414 – Skelet 2 in het westen van het opgravingsgebied. Zicht op het aanwezige kisthout en de grafkuil in het vlak.

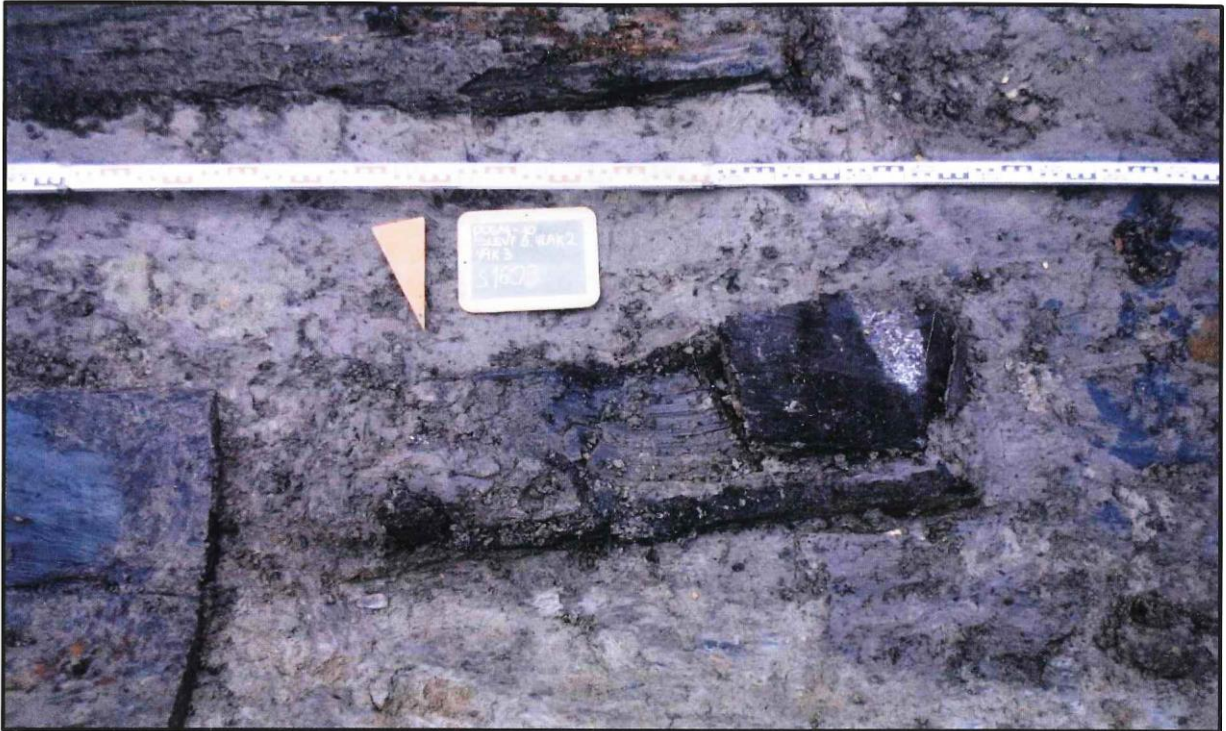

Figuur 211: S1408, S1409, S1414 – Skelet 2 in het westen van het opgravingsgebied. Zicht op het vrijgelegde skelet. De armen en handen bevinden zich duidelijk naast het lichaam.

Een datering van de begravingen is moeilijk omdat er geen materiaal aanwezig was in de kuilen of bij de skeletten. Dit is niet ongewoon bij begravingen in de middeleeuwen, er werden zelden voorwerpen mee begraven. Op skeletten 2, 9, 12 en 13 werden daarom ¹⁴C dateringen uitgevoerd. Skelet 2 bevond zich ten westen van de lakenhalle, begraven in de moederbodem. 9 en 12 in de zone van de lakenhalle in een pakket met gelijkenissen aan de grachtvulling en 13 ten oosten van de Halle, met zekerheid in de grachtvulling. Skelet 2 werd gedateerd tussen 1040 en 1260, skelet 9 tussen 1030 en 1200, skelet 12 tussen 1140 en 1270 en skelet 13 tussen 1170 en 1280.

Deze dateringen komen overeen met de periode van het bestaan van de gracht, en ook van het bestaan van het uitgebreide Sint Bertinskerkhof. In 1290 kreeg Poperinge de toelating om

twee nieuwe parochiekerken en dus ook kerkhoven te in te richten die vanaf 1300 functioneerden.

Figuur 212: S1603, bovenste houtelementen van de begraafing.

Figuur 213: Erg slecht bewaard skelet na het verwijderen van het kistdeksel.

Figuur 214: Twee planken van het deksel bovenop S5002. Onderaan de foto is de bakstenen muur S1423 in vak 3 zichtbaar.

Figuur 215: S5002 - Skelet 6 na het verwijderen van de bovenliggende planken.

Figuur 216: S1609 - Skelet 8 aangetroffen in vak 3 van de lakenhalle.
Boomstamgraf

Figuur 217: Opgekuiste kist van S1609.

Na 1300 had men de mogelijkheid om het kerkhof van Sint Bertins te beperken en kon men ook de huidige marktruimte gaan herinrichten, waarbij men waarschijnlijk rond 1320 ging starten met de bouw van een 'douckhalle' waarbij men de Vroonhofwalle ging gebruiken als fondatiewal.

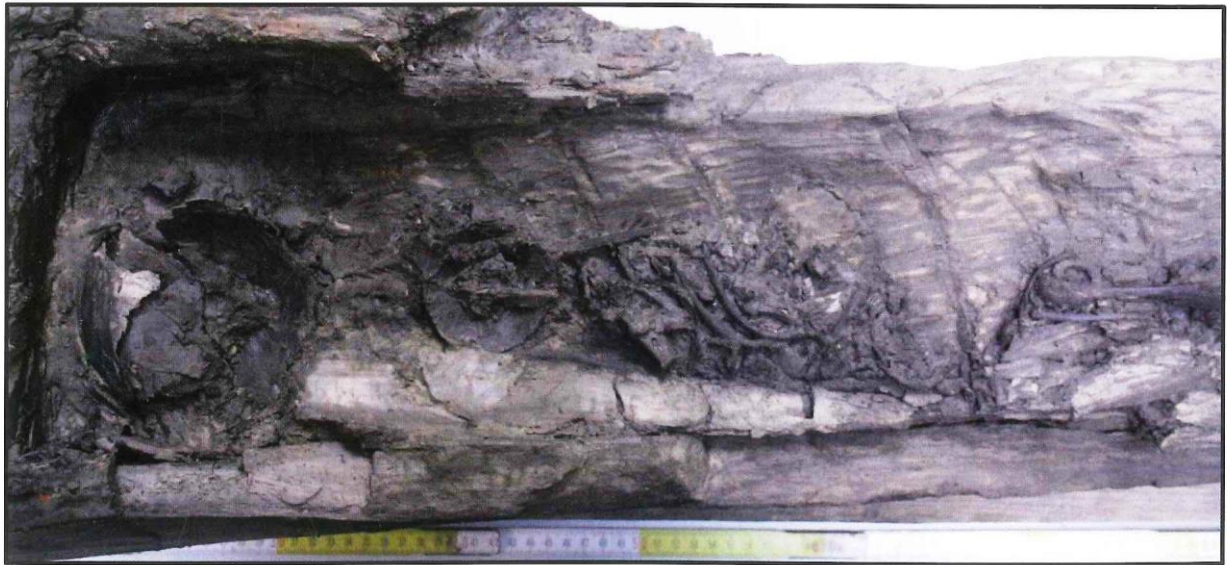
De archeologen stellen hierbij dat het niet onaannemelijk is dat de graven van het oude kerkhof geruimd werden en in de grachtvulling werden ondergebracht.

De boomstamgraven waarin skeletten 4, 8 en 12 werden gevonden, zijn uitzonderlijk, maar niet ongekend. Een uitsparing werd gemaakt in een halve boomstam. Het lichaam werd in de uitholling geplaatst en een plank werd als deksel op de kist gezet.

De 14C-datering op skelet 12 plaatst de begraving tussen 1140 en 1270 wat aansluit bij de andere dateringsgegevens van de betrokken contexten. De datering is op zich interessant, vooral omdat ze gestaafd kan worden op basis van de omliggende contexten.

Boomstamgraven zijn in Noordwest-Europa voornamelijk bekend in de periode van de vroege en de midden bronstijd, maar verdwijnen dan in het voordeel van crematies. Ze duiken daarna

in onze regio weer op gedurende een korte periode in de middeleeuwen, maar er zijn nog maar weinig concrete vondsten van gedaan.

Figuur 218: Zicht op de erg beperkt bewaarde skeletresten van S1609. Het bot was heel fragiel.

Figuur 221: Zicht op de gebroken boomstamkist van skelet 12 nadat deze uit de kuil werd gehaald.
Boomstamgraf

Figuur 222: Afgebroken 'hoofdeinde' en zicht op de schedel van skelet 12.

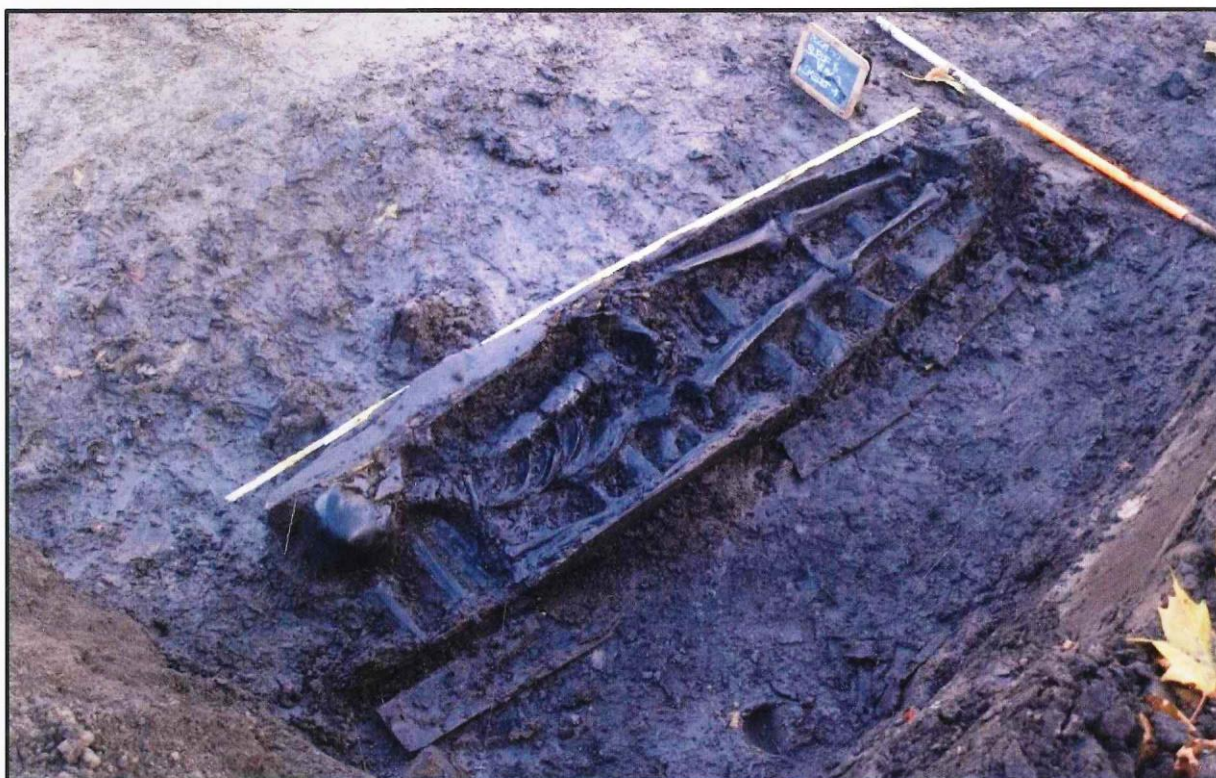
Figuur 219: Skelet 9, duidelijk zicht op de geringe grootte van het individu.

Figuur 220: Skelet 10, erg slecht bewaarde resten van een baby of kind. Door het fragiele botmateriaal is het onduidelijk welke de positie van het lichaam was.

Figuur 223: Zicht op skelet 7. Het werd teruggevonden liggend op de buik, zichtbaar aan het bekken, de dijbeenderen, de ligging van de knieschijven en de positie van het hoofd.

Figuur 224: Zicht op skelet 13, het hout van de kist was erg goed bewaard in de kleiige zwarte grachtvulling.